

LADAKALNIS

3 (53)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

1996 liepa-rugsėjis

ŠIAME NUMERYJE:

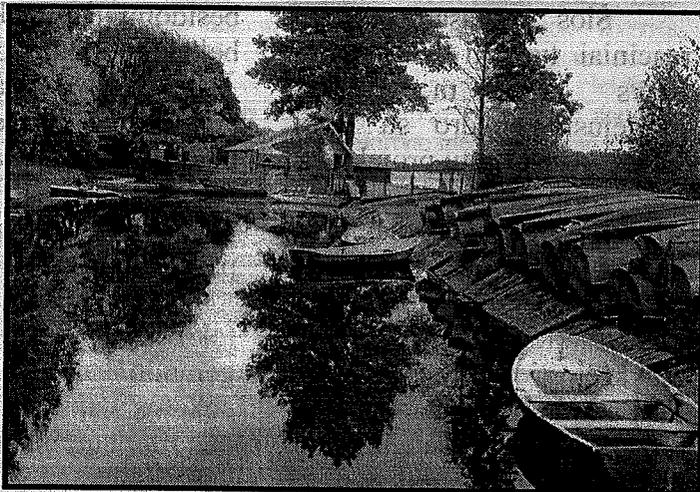
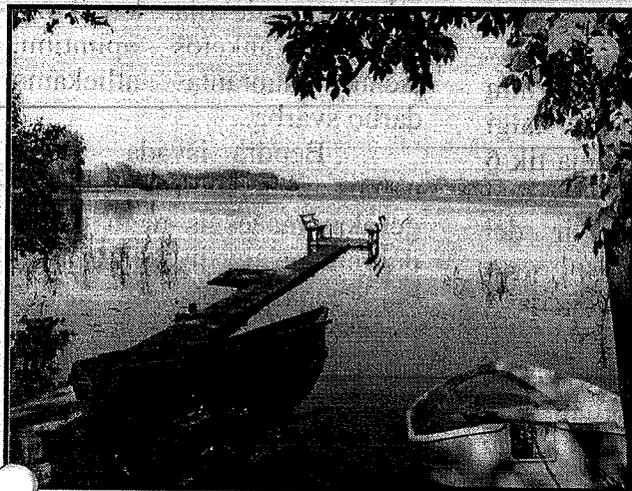
**DAR VIENAS JUODAS PLĚŠIKAS - JŪRINIS JUODVARNIS
KARVIŲ PLUKDYMAS MEIRONIŲ KAIME
IGNALINOS KRAŠTO MEDICINA
PASAULIS - MIŠIOS DIEVUI**

Turinys

K.ŠAUKECKAITĖ	Lankytojus skaičiuojam rudenėjant	3
K.GEDMINAS R.KVIETKUTĖ	Rekreaciniai tyrimai ANP 1996 m. vasarą	4
V.LANDSBERGIS	Netoli Ladakalnio	5
	PARKO GIRIŲ TAKAIS	5
D.NORKŪNAS	Žalvarnio ekologija parke	6
B.ŠABLEVIČIUS	Dar vienas plėšikas - jūrinis juodvarnis	7
	ANP kultūros paminklai	7
	VOLUNGĖ	8
AIGRIS	Blyksniai	8
M.BRAZAITĖ	eilėraščiai	8
Ž.GUDELYTĖ	eilėraščiai	9
	ETNOGRAFIJA	10
Ž.BULAVAS	Karvių plukdymas Meironių kaime	12
	Ignalinos krašto medicina	12
	BROLIO PRANCIŠKAUS PASTOGĖJE	
	Pasaulis - mišios Dievui	14
	TAI IDOMU	14
V.MELANIČEV	Mano patirtis	15

LEIDĖJAS NEATSAKO UŽ AUTORIŲ NUOMONĘ

LANKYTOJUS SKAIČIUOJAM RUDENĖJANT

Kaip ir kiekvienais metais Palūšės turizmo centrą lanko poilsiautojai. Atvyksta žmonės, nepabūgę nušalti nosių ar įklimpti į gilų sniegą, atvyksta pasidžiaugti pirmaisiais sprogtančiais lapais ar pasigrožėti auksiniu rudeni, bet daugiausiai poilsiautojų sulaukiame vasaros mėnesiais. Šis sezonas taip pat nebuvo išimtis. Radę laisvą valandėlę, skuba žmonės pasidžiaugti vasaros saule, vėsiu ežerų vandeniu ir nuostabiais miškais. Vos tik atgimsta gamta - prasideda ekskursijų metas. Daugiausiai ekskursijų sulaukėme gegužės mėnesį. Tam įtakos turėjo besibaigiantys mokslo metai. Tad gegužės mėnesį ANP aplankė daugiau negu 600 ekskursantų. Šį sezoną daugiausiai ekskursijų sulaukėme iš Vilniaus, Kauno, Visagino miestų. Mūsų parką aplankyti panoro žmonės ir iš Ignalinos, Švenčionėlių, Marijampolės, Rokiškio, Panevėžio, Kupiškio. Priėmėme net 40 žmonių ekskursiją iš Estijos.

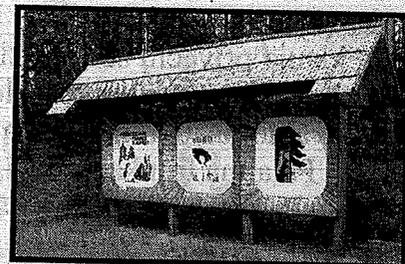
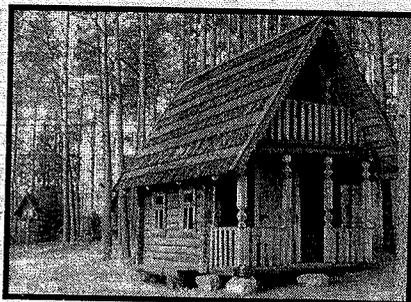
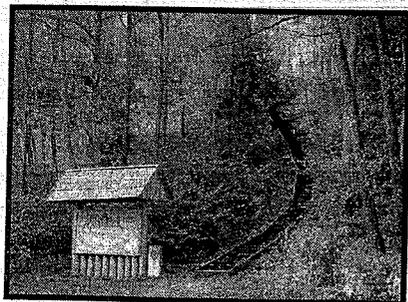
Sakoma, kad viščiukus skaičiuoja rudeni, tad pažvelgus į šių metų sezono statistinius duomenis matome, kad per 8 mėnesius ANP aplankė 11760 žmonių, iš kurių 4380 išsėjos Palūšės turistinėje bazėje. Pernai per tą patį laikotarpį ANP aplankė tik 8609 žmonės. Tikrai džiugu, kad mūsų parką aplanko vis daugiau žmonių, tačiau besiilsinčių Palūšės turistinėje bazėje šiemet sulaukėme truputėlį mažiau negu praėjusį sezoną. Tikriausiai todėl, kad vasara nelepino geru oru. Tačiau, kaip paprastai, pagal poilsiautojų skaičių "karščiausias" būna birželio mėnuo. Šį birželį sulaukėme net pusantro tūkstančio poilsiautojų, o nepopuliariausias mėnuo, pasirodo, buvo kovas. Didžiausią poilsiautojų dalį, žinoma, sudarė lietuvaičiai, tačiau sulaukėme nemažai svečių ir iš užsienio. Šį sezoną pas mus poilsiauvo žmonės iš Anglijos, Vokietijos, Latvijos, Rusijos, JAV, Italijos, Danijos, Čekijos, Kinijos, Austrijos, Norvegijos, Suomijos, Belgijos, Australijos. Labiausiai mūsų kraštą pamėgo vokiečiai, nes šiemet mes jų sulaukėme daugiausiai. Reikia tikėtis, kad kitą sezoną sulauksime dar daugiau užsieniečių, nes graži mūsų gamta jiems palieka tikrai gilų įspūdį. Nemažai šiemet sulaukėme ir vandens turistų. Buvo dienų, kai tiesiog trūkdavo valčių visiems, norintiems pasiirstyti.

Džiugu, kad štai jau trečia vasara Kauno firma "Minta" Palūšėje rengia anglų kalbos stovyklas moksleiviams. Čia mokiniai ne tik gilina anglų kalbos žinias, bet ir turiningai leidžia laisvalaikį. Šiemet čia stovyklavo ir "samariečiai, ir stačiatikių vaikai. Jau antrą vasarą, bendradarbiaujant su norvegiais, buvo atliekama gyventojų ir poilsiautojų apklausa "Rekreaciniai tyrimai Aukštaitijos nacionaliniame parke". Mums tikrai reikia žinoti poilsiautojų nuomonę, kad galėtume tobulinti savo darbą.

Daug žmonių sulaukėme ir šį sezoną organizuojuose renginiuose. Tikrai įspūdingos buvo sezono atidarymo ir uždarymo šventės.

Žinoma, reikia dar daug ką padaryti, kad ateinančiais metais sulauktume kuo daugiau poilsiautojų, ir turizmo darbuotojai tikrai stengiasi, kad žmonės čia kartą apsilankę, vėl norėtų sugrįžti.

K. ŠAUKECKAITĖ

REKREACINIAI TYRIMAI ANP 1996m. VASARA

Šios vasaros rekreaciniai tyrimai ANP - tai tęsinys 1995 m. vasarą prasidėjusio bendro su Rytų Norvegijos Institutu projekto.

Kaip ir pernai, juodas darbas atliekamas jaunimo rankomis. Reikia pastebėti, kontingentas, surinktas šiam darbui, kiek skiriasi nuo pernykščio tiek skaičiumi, tiek ir sudėtimi. Praėjusiais metais dalyvių buvo daugiau ir pagrindą sudarė studentai iš VU bei neseniai įsisteigusio Klaipėdos Universiteto Rekreacijos katedros. Taigi, komanda buvo surinkta

besidominti tuo, ką daro, kaip beje ir daug kuo kitu...

Šią vasarą tyrimų apimtis mažesnė, taigi poilsiautojus apklausinėja tik 6 žmonės. Tai visiškai pakankamas skaičius ir dėl pasitaikiusių orų.

Poilsiautojų reakcija į tokio tipo tyrimus pakankamai geranoriška, tik susipažinus su anketos apimtimi, dalis jų nenoriai sutinka atsakinėti. Tai labiau juntama šiemet.

Pageidavimų ir pastabų parko administracija gauna labai įvairių. Palinkėjimai dažniausiai geranoriški: linki

sėkmės, padėkoja, kai kurie piktinasi anketos apimtimi, tačiau supranta atliekamo darbo svarbą.

Bendra išvada - šiais metais apklaustųjų skaičius bus gerokai mažesnis negu pernai dėl siauresnio jų kontingento bei nepalankių orų, tačiau nuomonė apie pageidavimus, tikslus ir motyvus bus susidaryta. Juolab, kad anketa yra išsami (ją sudaro 8 psl.) ir visapusiška, nors daugelį interviuierių ir dalies poilsiautojų nuomone ją dar reiktų tobulinti.

"LABA DIENA. JUS TRUKDO PARKO ADMINISTRACIJA. GAL GALĖTUMĖTE PAAUKOTI KELETĄ MINUČIŲ..."

Jau antri metai taip prasideda kasdieninis poilsiautojų tardymas ANP - "rekreaciniai tyrimai". Pagal oficialiąją versiją turėtų dirbti 6 dailiai nuauge, mandagūs jaunikačiai, kiekvieną rytą susirenkantys prie žaliojo autobusiuko, pasiryžę bet kokiam darbui "Tėvynės labui ir gerovei"...

Tikrovėje viskas atrodo kiek kitaip: parko kraštovaizdis toks puikus (tai būna aišku be jokių apklausų), kad juo būna žavimasi iki vėlyvo meto. Todėl rytas paprastai prasideda taip: išvargusi komanda praplėšia akis 9 val. 50 min. (nors startuojama 10.00). Per tas 10 minučių atliekama galybė darbų: strimgalviais prausiamasi, rengiamasi, atliekami rytinio tualetu ritualai, pusryčiaujama. Po to dar turi likti laiko susikaupti prieš eilinę darbo dieną - apsisarvoti anketomis, "tušinukais" ir be abejo kantrybe. Pagaliau sėdama į žaliąjį autobusiuką ir rūškanais veidais, sukalbėjus malda, kad dangus atsiųstų kuo mažiau poilsiautojų, atsiduodama visagaliam LIKIMUI.

Tada ir prasideda linksmybės... Poilsiautojų pasitaiko įvairaus plauko - vieni iš toli gena kažin ką murmeldami apie privačias valdas. Kiti maloniai sutinka pagelbėti sunkiame darbe, tiesa, įpusėjęs anketai ir tie patys pradeda nerimauti dėl jos apimties... Pats įdomumas mums, "interviuieriams", kai poilsiautojai pradeda atsakinėti paskutiniuosius klausimus, kurie skamba taip: "Kokių turėtumėte pasiūlymų parko administracijai? ir Ką dar norėtumėte paminėti?" Tada tenka mėginti įrodyti, kad ne parko kompetencijoje yra "bordeliai" su Lotynų Amerikos kilmės palydovėmis ir ne parko administracijos jėgoms pristatyti reikiamą kiekį alaus į visus pageidaujamus taškus. Kiek romantiškesnės prigimties poilsiautojai pageidauja pakilti į padanges, tik kažkodėl... malūnsparniais, arba perlėkti Lūšius kateriais. Tokiais atvejais užsimezga diskusija apie gamtosauginius parko interesus, kurie yra ne visiems suprantami. Pinigingi klientai pageidauja privačių seifų ir signalizacijų nameliuose (kyla natūralus klausimas - kiek jie atsiveža pinigų ir kur gi galėtų juos išleisti?!). Maloniausia, kai apklausiamieji padėkoja mums "už malonų žaliojo autobusiuko burzgimą kasryt po langais", ir mes ramia sąžine grįžtame į išsilgtąją Palūšę.

Palaima trunka neilgai, nes po susitikimo su valdžia paaikškėja, jog toks pat darbas laukia ir pačioje Palūšėje. Vėl viskas iš pradžių: "Laba diena, mes dirbame ANP administracijoje..."

K. Gedminas, R. Kvietkutė

Parko girių takais

NETOLI LADAKALNIO

Trumpos atostogos Palūšėje atgaivino mano atmintyje tolimus metus - stovyklavimus, pirmą kelionę baidarėmis Ignalinos ežerynais, net su ypatinga, fantastiška tos kelionės pradžia - prasibraunant upeliūkščiu iš Tauragno į Pakasą. Turbūt nedaug kas iš keliautojų baidarėmis galėtų tuo pasigirti. Vėliau vasarodavom palapinėj prie Aiseto, turėjom jau savo fanerinę baidarę, pamilom ežerus nepamirštamai.

Dabar vėl Palūšė - dukart valtimi nusigręžėm iki Dringių, mat ir anūkams reikėjo parodyti tokių kelionių žavesį; žinoma, įkopėm į Ladakalnį. Uogos, grybai, Šuminių kaimas, bičių muziejus ir brolis Pranciškus-Gintas su meile vargšams negalios ištiškiems vaikams, kurie jo globoj, skurdžioj kaimo sodybėlėj atrodo nušvitę, laimingi. Susitikimas su linkmeniškiais - visko nė neišvardysi, kiek tilpo į tą nuostabią savaitę.

Gerai žmonės, draugiškumas - Dievuli mano, kaip visa tai nepanašu į Juršėno Seimą! Betgi dabar nors lengviau ten grįžti, dar kiek išverti. Ačiū Aukštaitijai, ežerams, Palūšei!

V. Landsbergis

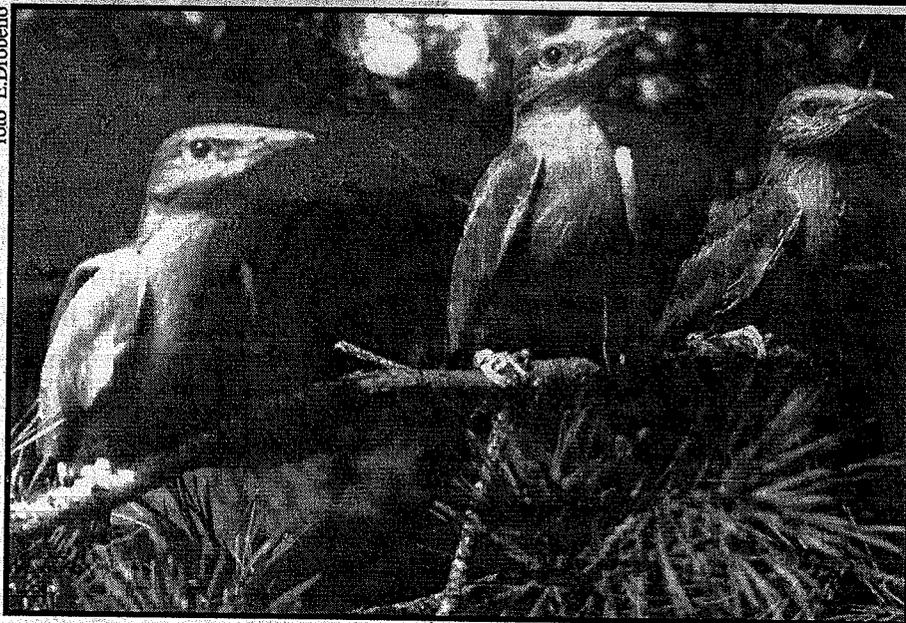
PARKO GIRIŲ TAKAIS

ŽALVARNIO
EKOLOGIJA
PARKE

Žalvarnis - retas Lietuvoje paukštis, įrašytas į Raudonąją knygą. Darius Norkūnas tyrė žalvarnio gyvenimą ANP. Tyrimų rezultatai buvo pateikti autoriaus diplominiame darbe (VL). Čia pateikiame populiarią tyrimų santrauką.

Santrauką paruošė B. Šablevičius.

foto E. Drobėlio

Aukštaitijos nacionaliniame parke žalvarnių apskaitos atliktos 1992-

1994 m. 1992 m. rasti 9 lizdai ir dar 3 poros, 1993 m. - 8 lizdai ir 3 poros, 1994 m. - 6 lizdai ir 2 poros. Iš viso per 3 metus Parke rasti 23 žalvarnių lizdai. Dažniausiai šie egzotiški paukščiai matomi Vyžių ir Varniškių kaimuose. Jų gyvenamosios vietos taip pat yra Mikalynės, Minčios, Paalmajės, Pagilutės, Papliaušės, Seniškio, Stripeikių, Šuminių ir Vaišniūnų kaimai.

Pavasariį žalvarniai mūsų parką pasiekia gegužės pirmoje pusėje (ankstyviausia data - gegužės 7 d., 1982) ir greit apsigyvena prie būsimų lizdų. Čia jie atlieka tuoktuvinių skrydžius. Birželio pradžioje lizduose pasirodo kiaušiniai. Jie balti, kaip ir daugumos uoksinė paukščių; uždarame uokse kiaušiniai neturi šlepiamosios spalvos. Rasta labai vėlyva dėtis - liepos 7 d. Perėjė 18-19 dienų, jauniklius išperi aklius ir plikus. Dabitiškai puosnių paukščių jaunimas auga didelėje nešvaroje ir, aišku, bloguose kvapuose, nes jie labai tersia lizdą. Tačiau jie patys nieko neužduodžia, todėl uokse išgyvena 26-28 dienas. Skraidančias šeimas galima stebėti tik nuo liepos pabaigos.

Parko žalvarniai labiausiai pamėgė šiaurinę jo dalį. Tai du kraštovaizdžio tipai: kalvotos reljefas ir Žeimenos upės slėnis, aplinkinės mažai kalvotos lygumos. Žalvarniai čia pamėgė nedidelius kaimus ir jų apylinkes. Galima

sugrupuoti žalvarnių gyvenamąsias vietas pagal aikščių dydį ir jų uždaramą miško masyve.

1. Nedidelės miško kaimelių aikštės (3-30 ha), kurios nesusisiekia su kitais atvirais plotais - rastos 26 apgyvendintos vietos iš 37.

2. Didelės (50-100 ha) miško apsuptos aikštės. Rasta 7 lizdavietės. Ypač jų pamėgtas erdvus Vyžių kaimas, kuriame 1993 m. perėjo net 3 poros.

3. Nedidelės kaimų aikštelės palaipsniui pereinančios į miškingus plotus. Rasta 2 lizdai.

4. Gana dideli erdvūs plotai, kurie bent viena kryptimi pereina į miškingas vietas. Čia lizdų nerasta, bet poros laikėsi per vasarą ir galėjo perėti.

Žalvarnis - tipiškas uoksinis paukštis, užima medžių daves, meletų uoksus, inkilus. 16 lizdų rasta lapuociuose, 7 - pušyse, 3-11 metrų aukštyje. Net 20 lizdų iš 30 rasta inkiluose. Paukščiai tuos pačius lizdus užima daugelį metų. Vienas lizdas, Vyžių kaimo gyventojų teigimu, buvo užimtas 12 metų.

Žalvarnis turi stebėjimo postus: nuo kurių tykoja grobį. Pamatęs skrendantį vabalą, drugį, skėtę, jis puola ir pagauna auką ore. Driežą, kirstuką, pelėną čiumpa nuo žemės. Jauniklius

maitina daugiausiai žiogais ir vabalais. Sausringą 1992 m. vasarą žiogai sudarė net 78 proc. raciono. 1993 m. tuos pat kaimuose žalvarnių maisto dalyje žiogai sudarė tik 38 proc.

Žalvarnių gyvenamajai aplinkai gali pakenkti naujų plotų apsidominimas mišku. Paukščiai nebetenka medžioklės vietų. Pasak B. Šablevičiaus, prieš keliolika metų perėjo Būkos upės krante prie Senatiltės, tačiau žalvarnius iš čia išvijo užaugusios pušų kultūros. Taip gali atsitikti ir Papliaušės, Paalmajės kaimuose, kur atvirų vietų likę vos po porą ha ir žalvarniai priversti maitintis už 2-3 km nuo lizdų.

Inkilai - didelė parama žalvarniams. Net 2/3 stebėtų porų gyveno inkiluose.

Padėti apsaugoti žalvarnių Lietuvoje galėtų tokie procesai ir veiksmai: palaikyti neįtensyvią žemės ūkio veiklą miškinguose kaimuose. Vengti pievų, ganyklų kultūrinimo, neapželdinti mišku apsuptų aikščių, išsaugoti brandžius medžius sodybose, upių, ežerų krantuose, pamiškėse, ir jau esamus uoksus. Inkilai - didelė parama ir pagalba. Jų skersmuo - 8-9 cm. Išskelti pavieniuose medžiuose, jų grupėse, sodybose, paczerėse 5-10 m aukštyje.

D. Norkūnas

Dar vienas juodas plėšikas - jūrinis juodvarnis

Mūsų krašto paukščių ekologijoje kartais prasideda netikėti procesai. Vieni sparnuočiai iš baugių ir užguitų tampa drąsūs ir dažni (gervės, dančiasnapiai, lingės) o kiti, buvę itin dažni, sunyksta iki nelaukto lygio (rudagalviai kirai). O štai ir naujas reiškinys Lietuvos gamtoje - kormoranų veržimasis.

Kormoranai primena jūrą. Europoje jie apgyvendinę žemyno krantus ir salas šiaurėje ir vakaruose, o žemyno gilumoje įsikūrę prie šiltų upių - Dniepro, Volgos, Dunojaus, be to Graikijoje, Turkijoje. Todėl taip neįprastai atrodo šie jūriniai paukščiai Lietuvos rytų pakrastyje ir mūsų nacionaliniame parke.

Kormoranai yra "nelietuviški" paukščiai, nors 19 amžiuje jie veisėsi Rytprūsiose prie Nemuno ir Kuršių nerijoje. Todėl ir paukščio vardas vokiškai prancūziškas, savojo dar nesugalvojome. Latviai jį vadina jūros juodvarniu. Nuo tų laikų apie 110 metų kormoranai nesiveisė net Kuršių nerijoje. Čia jų lizdai vėl pasirodė neseniai, apie 1987 metus. 1995 m. čia suskaičiavau 720 lizdų. Tuo metu jie augino vaikus ir Arnionių žuvų ūkyje, Elektrėnų mariose, Drūkšių ežere. ANP jie pasirodė 1992 m. Po truputį jų gausėjo ir dabar pastoviai gyvena, bet dar neperi. 1996 09 25 d. Dringio ežere buvo 50 paukščių, Zarasų rajono Luodžio ežere - 201.

foto B. ŠABLEVIČIAUS

Akivaizdu, jie plūsta "juodu" strautu ir galbūt jau kitamet kraus lizdus ...

Kodėl reikia nemylėti šių atėjūnų? Pirma, jie nepapuoš ir napraturtins nacionalinio parko gamtos ir ypač ežerų. Tai besotis žuvialesys, kito maisto nepripažįsta. Pavyzdžiu imkime Kuršių nerijos nacionaliniame parke esančią koloniją. Jei vienam kormoranui pakaktų 2 žuvų po 150 g, tai per dieną kolonijos paukščiai sulestų 434 kg žuvies. Bet nustatyta, kad 1 paukštis sulesia 750 g žuvies, taigi šie rajūnai suvartoja apie 1090 kg per dieną. Lizde išauga vidutiniškai 3,5 jauniklio (iki 5). Kiekvienam jų, ypač pa- augusiems, reikia bent 0,4 kg maisto, o tai būtų dar 1013 kg. Iš viso draugiškas kolonijos kolektyvas per dieną suvalgo 2 tonas žuvies. Nors tai labai atsargūs paskaičiavimai, vis vien protu sunkiai suvokiama, kad toks žuvų "debesis" kasdien pakyla virš miško. Bet taip yra. Kormoranų apetitą rodo suvirškintos žuvys, paverstos į baltą skystį, kuriuo nutaškyti

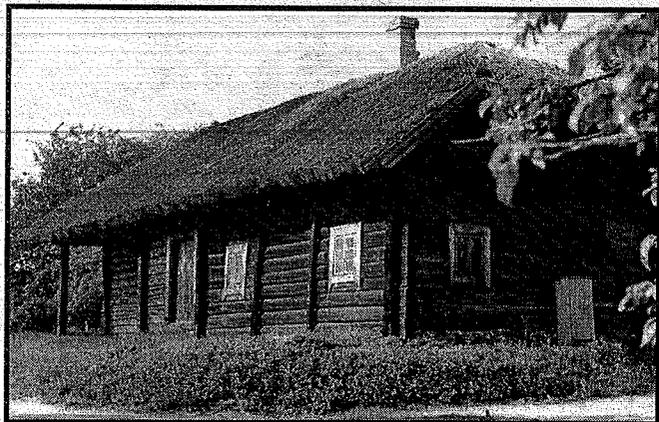
medžiai, žole. Medžiai nudžiūna. Tai būtų antras argumentas prieš kormoranų apsigyvenimą nacionaliniame parke.

Žinoma, lizdų skaičius pas mus turėtų būti mažesnis nei 720. Tarkim, Dringio ežero (720 ha) krante susiformuos 50 lizdų kolonija. Taigi per dieną paukščiai išgaudys apie 145 kg žuvies. O per savaitę? Ai, kad 1 toną. Kaip atrodytų mūsų ežerų žuvų fauna po 5-10 metų? Dėl ribotų maisto išteklių kormoranai pas mus negalėtų išplisti taip gausiai kaip prie Kuršių marių. Šis faktorius apribos kormoranų gausumą parke. Tačiau jų būtų tiek, kiek aplinkiniai ežerai galėtų išmaitinti. Tačiau pasekmės būtų liūdnos.

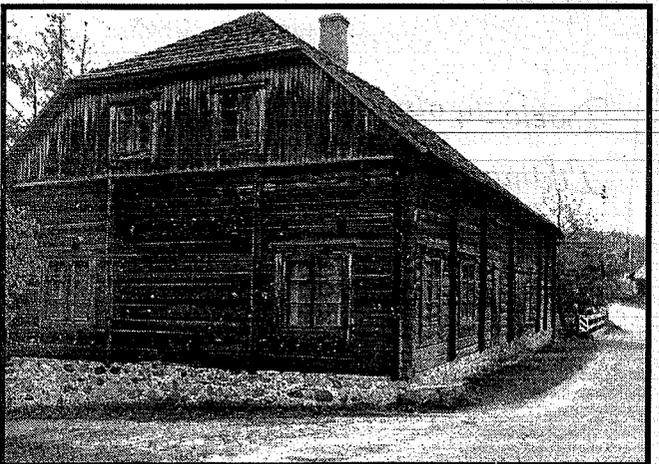
Ką reikia daryti? Žiūrint ekologo akimis, vyksta įdomus procesas. Jį galima fiksuoti, nagrinėti, iškelti hipotezes. Tuo mūsų gamtai nuo to ne lengviau. Išlikę mūsų krašte istoriniai duomenys rodo, kad kormoranų kolonijos - tai masinės invazijos, kurios keletą metų siautėję aplinkui, sunykdavo kaip tos didžiulės pasaulio imperijos. Tačiau tuo laiku kenčia mažieji vandens telkiniai, o kiti paukščiai, susiję su mityba ežeruose, turi pasitraukti. Jei nehumaniška teigti apie kormoranų šaudymo būtinybę, tai sakykime, kad reguliuojame jų gausumą. Taip, kaip darome varnų ir kranklių atžvilgiu.

B. ŠABLEVIČIUS

ANP kultūros paminklai

ANP KULTŪROS PAMINKLAI

Aukštaitijos nacionalinio parko kultūrinį palikimą sudaro archeologijos ir architektūros paminklai, savitas folkloras, senųjų amatininkų darbai.

Sunku nustatyti pirmųjų gyvenviečių atsiradimo laiką. Galvojama, kad žmonės čia gyveno jau IX-VIII tūkstantmetyje iki mūsų eros. Apie tai pasakoja atsitiktiniai archeologiniai radiniai. Prie Kretuono ir Žeimenio ežerų rasta keletas vidurinio neolito laikų gyvenviečių (III a. prieš m.e.). Savo tyrinėtojų laukia vėlyvojo neolito gyvenvietės prie Obelių rago ir kt. Akmens amžiaus relikvų rasta ir ANP centre - prie Dringio ir Balušo ežerų.

Parko teritorijoje daug piliakalnių, senovinių gyvenviečių ir pilkapių. Įdomiausi - Ginučių ir Papiliakalnės pilkapiai, esantys Šiliniškių kalvagūbryje tarp Linkmeno ir Ūkojo ežerų. Spėjama, kad ant Ginučių piliakalnio XIII-XIV a. stovėjo Linkmeno pilis, įėjusi į bendrą gynybinę Lietuvos sistemą. Archeologiniai radiniai piliakalnio papėdėje priskiriami II-I a. iki mūsų eros. Netoli Šeimatis kaimo, prie Žiezulinio ežero taip pat yra labai gražus piliakalnis. Vietiniai gyventojai jį vadina "Batarėja".

Didelė pilkapių grupė yra netoli Palūšės, pakeliui į Antagavę. Daug jų (15) yra prie Vaišniūnų-Ginučių kelio, ypatingai gražūs - siauriniame Balušo krante.

ANP teritorijoje išskiriami du gyvenviečių tipai: gatviniai ir padriki kaimai. Patys charakteringiausi pirmojo tipo kaimai - Ginučiai, Antalksnė, Vaišniūnai, Meironys, Gaveikėnai, Ožkiniai, Motiejūnai; antrojo - Šuminai, Strazdai, Salos, Vaišnoriškė, Varniškes.

Kaimų būrimosi ir vystymosi sąlygos buvo skirtingos. Pagrindinis gyventojų verslas buvo žemdirbystė. Smėlėtos dirvos, kalvotos vietovės buvo ne itin ūrlingos, darbo įrankiai - primityvūs, ūkiai smulkūs dėl nuolatinių dalybų. Visa tai vertė ieškoti papildomų pragyvenimo šaltinių. Todėl žmonės pradėjo verstis žvejyba, miško kirtimu ir plukdymu, atsirado amatininkų - stalių, kalvių ir kt. Socialiniu ir ekonominiu požiūriu kaimai atliko daug funkcijų, o tai atsispindėjo ir gyvenamųjų bei ūkinių pastatų statybose. Greta bendrų visiems kaimams bruožų pradėjo formuotis ir itin specifinis kiekvieno kaimo vaizdas. O tai ir sukuria viso ANP savitumą. Keletas kaimų yra paskelbti saugotinais - Vaišnoriškė, Salos II, Strazdai, Šuminai, Varniškes II, Šakališkė.

Šie kaimai yra urbanizacijos nepaliestose teritorijose: nuo administracinių ir kultūrinių centrų jie atskirti miškais ir ežerais. Aktyviai besivystantis turizmas formuoja ir naują jų funkciją - rekreacinę.

Architektūros paminklais paskelbti ir atskiri objektai. Tai garsusis medinės architektūros stebuklas - Palūšės bažnyčia ir varpinė (XVIII a.). Įdomūs ir vandens malūnai Minčioje, Gaveikėnuose, Ginučiuose, Šilinėje, Pakretuonėje. Jie jau neatlieka savo funkcijų kaip malūnai - dažniausiai tarnauja rekreacijos tikslams. Ginučių malūnas rekonstruojamas, baigiama įruošti muziejinė ekspozicija.

ANP teritorijoje vykusios ekspedicijos surinko daug vietinio folkloro - dainų, pasakų, padavimų, patarlių ir priežodžių, liaudies žaidimų ir kt. Nuolat domimasi senaisiais vietovardžiais.

Pagal XIX Pabaltijo botanikų ekspedicijos-konferencijos medžiagą paruošė D.SAVICKAITĖ

VOLUNGĖ

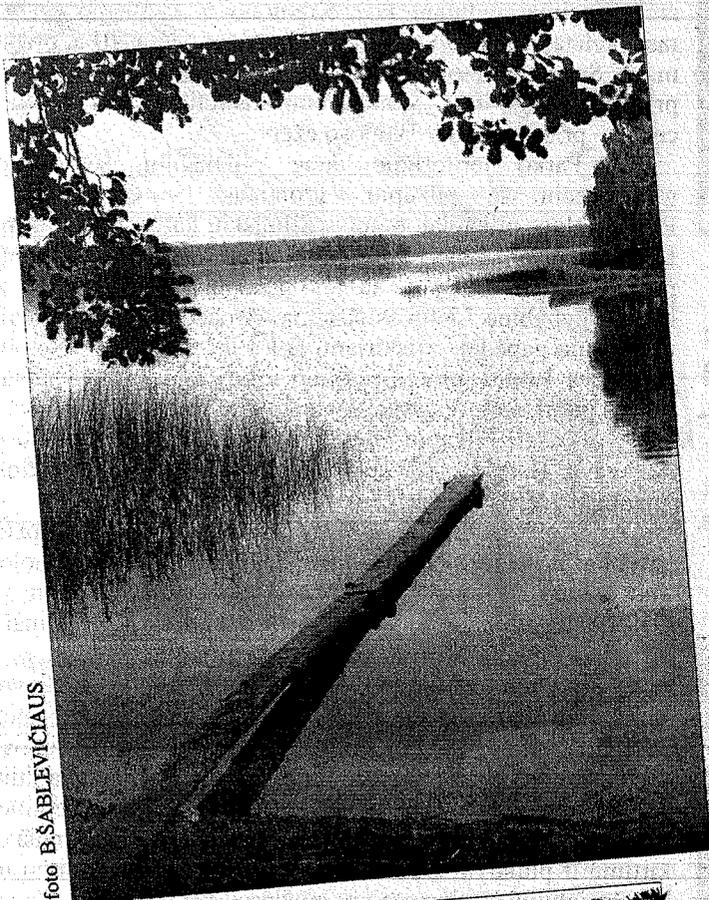

foto B. ŠABLEVIČIAUS

BLYKSNIAI

Dar vasara nesibaigė, o medžių lapai ėmė ir pagelto. Kodėl? Juk vasarą medžių lapai neturėtų gelsti. O pagelto todėl, kad buvo labai sausa ir karšta, o kai medžiams pradeda trūkti drėgmės, tai jų lapai ima ir pagelsta.

Štai taip. O kitaip ar galima? Galima.

Štai jau ir atėjo rudenio, bet medžių lapai nepagelto. Kodėl? Juk rudenį medžių lapai turėtų pagelsti. O nepagelto todėl, kad atėjo ankstyvos šalnos ir medžių lapus pakando, kai jie dar buvo žali ir pagelsti dar nespėjo.

AIGRIS

Kas bus - aš nežinau...

O tu?

Gal bus daina, o gal tik posmas

Kas bus aš nežinau,

nenoriu

ir galbūt bijau,

likimo pamatyti siaurą keltą.

O gal takelį -

į bedugnę?

o jei į rojų? -

- nežinau -

Žinot bijau - bijau suklysti,

prarasti viltį

pasiklysti.

M. BRAZAITE

Palaimink, viešpatie, kelionę
nors aš ir neverta maldos.

Paliksiu užrakintą abejonę
kaip šiandien, vakar, visados

Dvejonių vingiai amžinybėj

Likimo suklaidint nespės

Jau greitai melas virs Teisybe -

o Dieve, - kas už tai mokės?

M. Brazaitė

Truputėlį anksčiau rašiau apie jauną palūšietę Ledą Brazauskaitę, kuri rašo nuostabiai jaukius eilėraščius. Bet, matyt, tie paslaptingi aplinkinių miškų pušynai ir vilnijantys Lūšiai romantika apgaubia ne vieną Palūšėje gyvenančią jauną sielą. Živilė Gudelytė dar tik Ignalinos Č.Kudabos vidurinės mokyklos moksleivė, bet jos pilna visur. Ji dainavo Palūšės "Vyturių" ansamblyje, jos atliekamos dainos apie Palūšę klausėsi LTV žiūrovai, ji groja, rašo eiles, be jos neapsieina nei vienas ANP renginys, ji aktyvi ir gabi moksleivė, o dabar, regis, bando save perteikti ir teptuko pagalba. Dabar paskaitykime jos ankstyvesnius ir šiandienos eilėraščius.

Redaktorė

MEDŽIAI

Medžiai eina kupini gyvybės
Laiko vieškeliu šešėlyje dienos
Eina jie lyg simboliai ramybės
Nuolat šlama sukūry dainos.

Medžių dainos švelniai apkabina
Šalia jų mes jaučiamės tvirti
Jūs poetai eilėmis dabina
Jūs gražiausių žodžių žemėje verti

Paslaptį paskendę jūsų šakos
Spindinčios saulėlydžio žaroj
Vėjo bangos šlama jūsų lapuos
Slepias nuo manęs naktį gilioj.

Rudeninių lapų muzika jau nuskambėjo
Vėl blaškaus ir ieškau tos dainos
Medžiai vėl kažkur toli nuėjo
Ir paskęs šešėlyje dienos.

Ž.GUDELYTĖ

Lyja lietus
Bangą keičia banga
Tiktai aš
Kaip buvau, taip esu
Pievų mergaitė maža

Ž.GUDELYTĖ

GYVENIMAS

Žydėkite, gėlės,
Čiulbėkite, paukščiai,
Gyvenkite, žmonės!
Mylėkite, žmonės!

Mokėkit suprasti,
Kas gera, gražu.
Mokėkit atleisti,
Ir bus nuostabu!

Supraskite, žmonės,
Ramybę savyje,
Palaiminki, Dieve,
galybė tavyje.

Ž.GUDELYTĖ

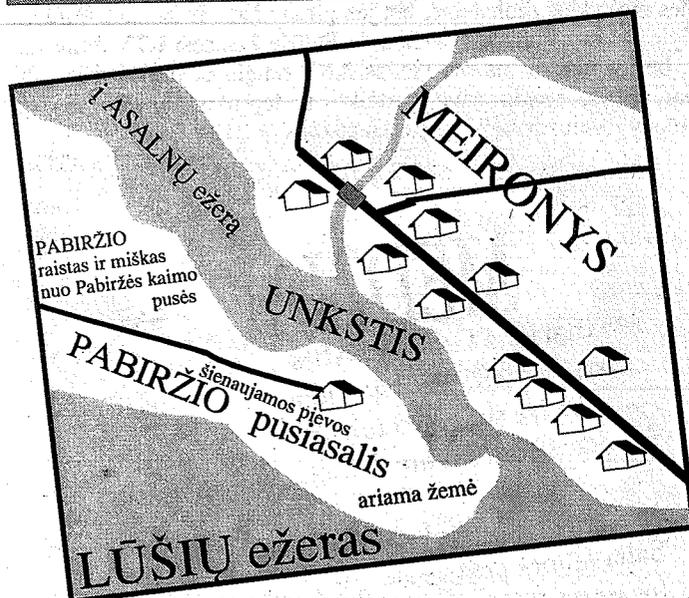
Ar girdi?
Tai juk vasaros juokas gėlėtas
Lekia smilgom, upokšniais,
žiedais
Lyja liepžiedžių lietūs auksiniai,
Skrieja rožiniais vėjo laivais.

Tai netikra?
Tai ne vasara, juokas, žiedai?
Kurgi dingo upokšniai auksiniai
Liepžiedžių lietūs, vėjo laivai?

Nebėra...
Tai tik bangos

Ž.GUDELYTĖ

ETNOGRAFIJA

KARVIŲ PLUKDYMAS
MEIRONIŲ KAIME

Aukštaitijos nacionaliniame parke nerasime kito tokio kaimo, kurio žmonių gyvenimas būtų taip savitai susijęs su gamtine aplinka. Tai - Meironių kaimas. Jis stovi ant Lūšių ir Asalnų ežerų jungties kranto. Ši jungtis vietinių žmonių yra vadinama unkstimi. Ja kiekvieną pavasarį yra plukdomos karvės į Pabiržio pusiasalio ganyklas, esančias kitame unksties krante. Čia nerišant karvės visą vasarą laisvai ganosi po pusiasalio ganyklą. Kaimo gyventojai po keletą kartų per dieną iriasi valtimis melžti karvių, o rudenį jas parplukdo žiemoti atgal į kaimą. Taip yra mūsų dienomis.

O nuo kada Meironių kaime pradėtos plukdyti karvės?

Kaimo gyventoja Marijona Brukštienė-Kriauciūnaitė, gim. 1911 m., pasakoja:

"Aš kap atmenu - vysų laikų. Kap pradėjau augt, vysų laikų plūkda. Nebūva takių laikų, kad kadu pradiet. Nuo sanoves plūkda, vysadu."

Ar visą laiką Pabiržio pusiasalyje buvo ganykla?

Marijona Brukštienė tęsia:

"Būva pievas pūsa. Kap dabar va šytas klajymas stovi, tai ton pūsan būva pievu, a šito būva ariama. Nu ti raistas, tai raistas, ti raisti būva ravas, toks yškastas dydelis. Tynai pūsa raista Pabyržinių, a cia mūsų šito. Režai būva, nu tai va, lyg tų režų, lyg tam, nuo šyta ažera krašta lyg tam ažerui, katrų ariam, tai ariam. Dirvelį, cia lyg pievai, šytų - tai sėdavam. Kas linus sėja, kas lūbinus, kas rugius. A derlių nūima vysų, tadu laivan. Kūliais ryšam, tai kapa, žinai, šešiasdešimt kūlių, tai kokias dvi kapas laivų prikrovei, šiton pusan perskeli. Ė kad pieva, tai nušenaunam i daržiniesna sukraunam. Va perplukdai arklį, ratus perkeliam laivu. Anys sūveža šytų šienų daržinien. A ve, šite, žiemų sustoja ladas, tadu žeminiu vežimu susyvežam namo šienų. Tai vysų laikų taip būva."

Kada Pabiržio pusiasalį visiškai užleidote pievomis?

"Kolūkis kaip ataja, pajeme visų žemių. Tai būva su traktarium invedį. Kap ti sunku būva, kap ti invede traktarių? I ažlaide pievų... Būva labai mūs pieva gera, toki žvaguliūkai augdava, visokias žolas, visoki vaistai. Anys kap ažusėja, kokiom žalėm šitom, kap ažlaide, tadu su žalėm ažauga šyto visa to mūs pieva. Anys tadu kolūkia būva karves atvedį, tai ti būva karves kolūkių ganes. Tai dabar ažauga, niekam netykus lyka to pieva. A būva pieva labai gera, būdava dabiliūkai balti auga, žvaguliūkai toki, kur pavasarį gražiai sužysta... Cia kolūkis kap paeme viskų, mūs klajimus suplėše, tadu būva dydelis klajymas naujas..."

Bet grįžkime į senesnius laikus. Kada plukdydavo karves?

"Karves tadu plūkda, kap susyvežam šienų, nusyimam vysų vasarojų, tai tadu gi lieka biržynela to, tai atola padauga, tai tadu pavarai pažerėn, tai pacias plaukia. Kai nuimti visi galai, pasyimam vysų naudų kiek tyn priklausa, tai tadu jau plūkdam karves."

Kiek laiko gandydavosi karvės Pabiržyje?

"Mėnasį i daugiau gi būdava."

Ar kas nors gandydavo gyvulius pusiasalyje?

"Gandydava. Ė tadu tai raikdava pemėnų. Labai ti raikia: raistas tokis yr. Tai raikia nuo raista ganyt, kad nenuveit kitan kaiman karves. Tai gandydavam."

Ar dabar gano gyvulius?

Etnografija

atkelta iš p. 10

"Dabar aštvera tvoru, nuo to rubežiaus, kur nuo pabyržinių, tai anas dabar neperaina."

Kada karvės plaukdavo atgal?

"Kolei išgraužia visai švariai. Jau kap išgraužia žolį visai švariai, tai tik žiūrėk, jau viena inbryda ažeran - plauks. Tai vysas paskui jų, tai, žiūrėk, kad jau šitoj pūsaj vysas."

Ar daug gyvulių būdavo?

"Daug gyvulių būva labai. Gal sptyniasdešimt karvių. Žinau, kai ganydavam, pa dvi karves turėdava. Būdava dvydešimt trys namai i pa dvi karves turėdava, valakiniai i daugiau."

Ar visos septyniasdešimt karvių plaukdavo kartu?

Kita Meironių kaimo gyventoja Genė Brukštienė-Laurinčiukaitė, gim. 1924 m., pasakoja:

"Kap jau gena kaimu, i karvem badas, jau cianai netūri. A gi girdi vyr'ai jau dalges žvangina, pūsta. Tai aina par kaimū i rėkia in Pabiržj. "Bū-ū" Bū-ū!" - karves. Nu jau kap sudziavena šytū šienū, jau sudara darži, sukrauna. Nu tai tik, kad pasakai jau: "Šio Pabyržin!" - tai sūveda gi pra Valiūkus cianai, kur siaurumoj, vienas par kytū, tai tik - opt! Pirma, neraikia nieka... A dabar jau kiekvienas sava plūkda."

Nuo kada pradėjot jau kiekvienas atskirai plukdyti?

"Kap kolūkis sustvėra jau..."

Kaip dabar plukdomos karvės?

Genė Brukštienė tęsia:

"A va kap priseina, tai kiti gi byja. Kap va mūsų, tai vienon pasyimi karvį, un ragų virvį, laivan atsisėdai: "Ainam, pricka!" - ana vperiod (pirmyn) lakia, tik provykies (laikykis). "Namo!" - a tadū rauna namo. In pavasarį vė tik pasakei: "Pabyržin!" - tai anas ažeran pūpt i nuveja. Katros prypratj, a katros da šviežias, tai... Aš kai sava pasoginį atsivežiau, kai plūkdem, tai pa laivu stumde yrklus, stumde, kad i pastumia pa laivu, pa ūndeniu, i vis tiek ana viršun išplaukia i gatava (baigta), nenustapyja (nenuškesta)."

Marijona Brukštienė pritaria:

"Kai mes plūkdem šytū, kur Palūšej pirkam, ana gi nepratus, ana gi ūndenia nežyna. Nu tai duonas duodi gali laiva, ana gi aina, duonų valga, valga, ana gi kojām nežyna, kad baigias jau smelys, tai kap nepasiekia žemes (t.y. dugno), tai kap davė - i nier karves, sakau, dabar gal i pavisam. Nu, ale až ragų gi virve, isitraukem aukšciau. Oi, tadū galvu kabyna, nori až laiva asikabynt, siekia, kad až laiva asikabynt. E jau kytą kart: "Namo!" - tik virvį aždiejai un ragų, pati plaukia".

Ar dar kokius nors gyvulius plukdydavot?

"Avelas tai plukdydavam, tai keldavam laivi. Avelas tai neplaukia, ūndenia byja, tai laivan insyvedi. I būva be kakių gal nu apie pusį šimta daugiau avelių."

Kaip sako Genė Brukštienė:

"Arkliai būdava baisiau plukdyt. Arklius tai plukdydava. Arklys jau raikia, matai, i aš karciū laikyt, kad jau nesiekt ūndenia galvu. A jeigu ausysan ineis - i gatava (baigta). Arklys i nuveja."

Taip apie gyvulių plukdymą pasakoja kaimo gyventojos.

Baigiant norėtusi pasakyti, kad Meironių kaimo karvių plukdymas unkestimi i Pabiržio pusiasalio ganyklą nuo senų senovės iki šių dienų yra išskirtinis kaimo gyvenimo reiškinys. Galima išskirti du šio plukdymo laikotarpius: pirmą - ikikolūkinį, antrą - dabartinį. Pirmuoju laikotarpiu Pabiržio pusiasalyje buvo ariama žemė ir šienaujamos pievos. Tik nuėmus derlių, maždaug mėnesį po Petrinių, gyvuliai visa banda būdavo nuplukdomi i pusiasalį, kur ganydavosi mėnesį ir daugiau, o atgal i kaimą būdavo parplukdomi likus geram mėnesiui iki Mykolinių. Gyvulius ganydavo piemenys, saugodami nuo raisto pusės. Antruoju laikotarpiu Pabiržio pusiasalyje yra tik ganyklos. Kiekvienas kaimo gyventojas savo karves plukdo atskirai, naudodamasis virve, kuri rišama už ragų, ir irkline valtimi. Karvės plukdomos išdygus pirmajai žolei, dažniausiai prieš Sekmines, ir ganosi visą ganiavos laiką, o atgal parplukdomos maždaug apie Mykolines. Karvių niekas negano, o nuo raisto pusės jos atitveriamos tvora.

Šis savaimingai susijęs su gyvenamąja aplinka ir nuo seniausių laikų egzistuojantis reiškinys yra labai vertingas ir puoselėtinas.

Ž. BULAVAS

ETNOGRAFIJA

IGNALINOS KRAŠTO LIAUDIES MEDICINA

Liaudies medicina taip pat kaip dainos, kalba, audimas bei kita, yra tautos kultūros dalis, kuri vystosi lyg gyvas organizmas - reaguoja į konkrečias aplinkos kitimo sąlygas, vartotoją. Šiandien turime labai nedaug rašytinės medžiagos šia tema. Dažniausiai ją fiksuoja žmonių atmintis, o ji turi keistą savybę - atmeta tai, kas pasidaro nebeaktualu. Tai, kas turėjo išliekamąją vertę, surasime ir šiandienos moksle. Kaip tik dėl šios žmogiškosios atminties savybės tautos kultūroje prasišviečia lyg ir keli sluoksniai. Paskutinis dažniausiai iškyla iš gilios senovės. Liaudies medicina itin svarbi tautinės kultūros dalis, nes kaip tik jos teikiama žinių pagalba galime atsekti pačias seniausias pasaulėžiūras, gamtos dėsnių pažinimo gilumą.

Lietuva nedidelė, bet atskirų regionų tradicijos labai skiriasi. Tai palietė ir liaudies mediciną. Pietvakarių Lietuvoje, Sūduvoje, liaudies medicinos tradicijų jau beveik neberandame, nes šios srities gyventojus labiausiai naikino kryžiuočiai, o vėliau čia gyventi atsikėlė įvairių kitų Lietuvos vietovių žmonės, kurie nesaugojo tradicijų. Žemaitija pagimdė žinomą vienuolį vaistininį Jurgį Pabrėžą. Jo raštuose randama daug senųjų gydymo metodų. Vilniaus apylinkės bei pietinė Lietuvos dalis buvo įtakojama lenkų dvarininkų.

Šiuo aspektu ypatingai įdomi teritorija yra Šiaurės rytų Lietuvoje tarp Salako ir Ignalinos. Čia, tamsiose pelkėse, gyveno pasakų laumės, o visi pasakojimai rodo, kad jos buvo ugrofinų kilmės. Čia gyveno sudūviai (tai atsekama pagal šeimynines kronikas) ir prūsai, kurių persikėlimą liudija istoriniai duomenys. Paskutiniai archeologų tyrinėjimai rodo, kad čia ilgiausiai išsilaikė ir Narvos kultūra. Šitoks istorinis margumynas, pasipriešinimas krikščionybei ir sąlygojo tai, kad šiame regione geriausiai išsaugotas liaudies medicinos palikimas.

Šiaurės rytų Lietuvos regionas įvairus savo landšaftu ir dirvomis. Čia didelė ir augalų įvairovė. Augalai dažniausiai vartojama vaistinė žaliava liaudies medicinoje. Gamtinės Ignalinos krašto savybės padėjo išsaugoti šio krašto liaudies medicinos tradicijas. Čia išlikusi informacija geba pilnai atstovauti visą lietuvių liaudies mediciną.

Liaudies medicinos egzistavimą sąlygoja klimatinės ir buitinės sąlygos, o priemonės - natūralūs gamtos produktai. Vietovėse, kur gausu iškasenių, medicina naudoja mineralus ar ryškius akmenis, vandeningose vietovėse - žuvis ir visokią vandenų augaliją.

Kaip jau minėta, pagrindinė žaliava liaudies medicinoje - augalai (daugiau nei 75%). Taip pat naudojama apie 500 (15%) gyvulinės ir apie 100 (4%) mineralinės kilmės produktų. Viena iš Ignalinos krašto liaudies medicinos taisyklių skelbia, kad nėra nėvaistinių augalų, reikia tik išsiaiškinti jų paskirtį. Ir iš tiesų - sunku surasti augalą, kuris nenaudojamas liaudies medicinoje. Kai kalbame apie augalus, turime omenyje ir grybus, ir kerpes, ir samanias. Naudojami ir beveik visi čia randami mineralinės kilmės produktai: kreida, kalkės, smėlis, skalda, molis, durpės, šaltinių vanduo.

Turėdama begalę priemonių liaudies medicina turėjo ir daug gydymo formų, kurios mažai skiriasi nuo racionaliosios medicinos naudojamų metodų. Liaudies medicina, taip pat kaip ir racionalioji, nenaudoja sveikų ar smulkintų šviežių augalų ar sulčių. Tik iš sausų augalų ruošiami milteliai, košelės, riebalinės, terpentininės ir net žibalo ištraukos, nuovirai.

Kad žiniuoniai gerai išmanė mediciną liudija ir tai,

kaip sumaniai jie dozuodavo vaistus. Stipriai veikiančius arba itin nuodingus augalus bei grybus (*Daphne mezereum*, *Aconitum napellus* L., *Scopolia carniolica* Jacq., *Datura Stramonium* L., *Hyoscyamus niger* ir kt.) liaudies medicina siūlo naudoti mažesnėmis nei racionalioji medicina dozėmis, o saikingai veikiančius tokiomis pat arba net didesnėmis dozėmis. Paros dozės liaudies medicinoje truputį didesnės, na, o vienkartinės dozės visuomet mažesnės, bet vaistai naudojami ne tris, o daugiau kartų per parą. Čia liaudies medicinos metodai panašūs į homeopatijos. Tik retais atvejais liaudies medicina naudoja vienkartinės "smogiamąsias" dozes - epilepsijos priepuolių metu, paastrėjus šizofrenijai, isterijai.

Liaudies medicinoje labai turtingas ir fizeoterapijos priemonių arsenalas. Labai įvairūs masažai - nuo lengvo paplekšnojimo iki daužymo kumščiu. Ir dar - masažas daromas ne tik ranka, bet ir įvairiais daiktais - belemn (laumės pirštais), šiurkščiais akmenimis, mediniais pagaliukais, supintais ar surištais plaukais, specialiai apdirbtais kaulais, įvairiai surištais mazgais. Masažas gali būti sausas ar su vandeniu, riebalais ar kitais skysčiais, šaltyje, karštyje ar kitais variantais. Ne mažiau įvairus ir vanojimas - pagal jėgą ir dažnumą, smūgių kryptį, vantu žaliavą (nuo kadagio iki liepos). Kai kuriuos vanojimo būdus galima laikyti savotiškais akupunktūros ir injekcijos hibridais: skaudama vieta plakama kadagio vanta, kol atsiranda daug mažų dūrių, o po to įtrinama reikiamu ekstraktu ar tepalu. Vanojimas galimas šiltu arba karštu garu periodiškai apsilant vandeniu. Galime pažymėti, kad pietvakarių Lietuvos gyventojai (Sūduva-Suvalkija) nežinojo pirčių ir panašaus pobūdžio procedūros ten nebuvo žinomos. Net ir pirties procedūrų tradicijų Ignalinos krašte yra daugiau nei kur kitur Lietuvoje. Liaudies medicina žino ne tik apie vanojimą, bet ir šutinimą, aplikacijas, pilnas ir dalines vonias, įvairias sauso karščio formas (karštas smėlis, druska, smulkios sėklos ir t.t.). Ignalinos krašto liaudies medicina užtektinai gerai žino prideginimo ir išdeginimo (pvz. karvė) metodus.

Fizeoterapijai, nors dažnai pereinančiai į emocioterapiją, priskiriami ir atskiri kvėpavimo treningai. Dažniausiai tai yra dainos, žaidimai su besikeičiančiu ritmu skirti astminių ligų gydymui ir profilaktikai.

Liaudies medicina naudoja ir psichoterapines priemones - užkalbėjimus, apžavėjimus. Tik iš pirmo žvilgsnio jie atrodo beprasmiški. Visa aplinka paruošiama taip, kad ligonis paklūsta gydytojaujančiajam. Ligonitui įteigiama ne tik tai, kad jis turi galimybę pasveikti, bet ir būtinybė dėl to aktyviai kovoti. O tai jau savotiškas autotreningas.

Patys užkalbėjimų tikslai taip pat turi paslėptos informacijos ir tik itin retais atvejais tai neišsifruojama.

Materialiajai liaudies medicinos pusei reikėtų priskirti labai įvairius asmens higienos dalykus. Pavyzdžiui, plaukus sukuoti rekomendavo du kartus per parą - anksti ryte ir prieš miegą ir ne bet kaip, o trimis šepčiais - labai retu, tankesniu ir labai tankiu, jie dažniausiai padaryti iš klevo ir gerai nupoliruoti, minimi ir vėžlio kaulo gaminiai. Ryte plaukus reikia pinti kietai, vakare - laisvai. Juos būtina plauti kartą savaitėje, prisilaikant atitinkamos procedūros - plaukai srugomis merkami į šiltą šarmą arba beržo lapų nuovirą, po to greitai ištraukiami, stipriai įtempiami ir paleidžiami. Tai kartojama tris kartus. Taip prižiūrint plaukus neatsiras nei vabalų, nei kaltūno. Ignalinos krašte "kaltūno" ligos nukelta į p. 13

Etnografija

atkelta iš p. 12

pasitaikydavo itin retai, o jei ir būdavo, tai dažniausiai pas atitinkamus įžadus davusius žmones. Buvo reikalaujama pirtyje praustis nors kartą per savaitę, o darbymetyje po kiekvieno sunkesnio darbo - linarūtės, mėslavežio ir kt. Aukštą higienos lygį rodo ir tai, kad sergančiam niežais nebuvo leidžiama miegoti toje pat lovoje su kitu žmogumi; sergančiam akių uždegimu neleisdavo naudotis tuo pačiu rankšluosčiu; besiskundžiantys pilvo skausmais nevalgydavo iš bendro dubens. Nykstant liaudies medicinai, šie reikalavimai tapo tik negyva formule.

Visa lietuvių liaudies medicina, o Ignalinos rajono ypatingai, daug dėmesio skyrė žodiniams pamokymams. Žodinė liaudies medicinos dalis vertinama labiau nei materialioji. Jos žinovu laikomas tik tas, kuris moka suderinti gydymą su žodinėmis formulėmis. Žodinių formuluočių išaiškinimą ypač apsunkina tai, kad žodžiai šifruojami sukeičiant skiemenis, pvz., "saulė" virsta "lasau", "arklys" - varan, vaslys", t.y. į žodžius, neturinčius prasmės. Labai dažnai naudojami ir žodžiai perkeltine prasme, pvz., uogos, gėrai, žuvis ir kt. - šie žodžiai neturi jokio ryšio su jų biologine prasme. Iš pirmo žvilgsnio visa tai galima priskirti magijai ar buvusių senųjų maldų, garbinusių gamtos reiškinius, nuotrupoms. Vėliau visa tai įgavo ir krikščionišką apvalkalą.

Visą žodinių palikimą galima suskirstyti į keletą grupių. Nusakymai (aprašymai, apsakymai) - tekstai nusakantys žaliavos kokybę, gamybos būdus. Ažuginos ir prisakymai - liaudies medicinos specialistams nurodo, kaip jie turi elgtis vienu ar kitu atveju. Tai ir reikalavimai, kurių reikia laikytis, renkant žoles, pvz., "devynis link, dešimtų rink"; draudimai rinkti žoles išganytose ir užterštose vietose. Atitinkamai būdavo formuluojami ir higienos reikalavimai pačiam rinkėjui - turi būti nusiprausęs, švariai pasirėdęs, be to turi prideramai elgtis ir niekada nelaukti apdovanojimo už surinktą žaliavą. Liaudies medicina formavosi tais laikais, kai mikrobiologija dar nebuvo žinoma, apie genetiką taip pat labai mažai žinojo. Gyventojų stebėjimai sudarė atitinkamą žinių bagažą, kuris formuodavo griežtus draudimus, ypač kuriant šeimą. Tai buvo pabrėžiama besituokiant psichinių ligonių vaikams, sergantiesiems džiova, psoriaze, diabetu, narkraujyste. Tuo metu tokio pobūdžio draudimai be abejo buvo vienintelis būdas stabdyti šių sunkių negalavimų plitimą.

Tik žadėjimai, užbūrimai iš pirmo žvilgsnio atrodo lyg magiški veiksmai, bet pasigilinus išaiškėja, kad tai juridinės formulės, reglamentuojančios žmogaus santykį su gamta. Tose formuluočiose žmogus pateikiamas ne kaip valdovas ir ne kaip stichijų vergas, bet kaip asmuo, kuriam privaloma palaikyti gerus kaimyninius santykius ne tik su sau lygiais, bet ir su visa tiek gyva, tiek negyva aplinka. Labai įdomūs užkalbėjimai, įkandus gyvatei. Užkalbėtojas turi išsiaiškinti, kas kaltas - gyvatė ar žmogus. Jei kaltas žmogus, tai ne tik jis, bet ir visa jo giminė turi atsiprašyti visų gyvačių giminė ir pažadėti ateityje jų neskriausti. Jei kalta gyvatė, jai ruošiamas teismas. Įrodinėjama, kad niekas iš nukentėjusiojo giminės jos nekludė ir todėl ji privalanti atsiimti nuodus, o jei ji taip nepadarys, po ja prasivers žemė, užtams saulė, išdžiūs upelis. Buvo draudžiamas fizinis susidorojimas su ja.

Visa gamta liaudies medicinos požiūriu yra gyva, egzistuoja patriarchališkas visuomenės supratimas. Visos gamtos dalys - žvėrys, paukščiai, akmenys ir t.t., o taip pat žmogus, atsakingos ne vien už save, savo poelgius, bet ir už giminaičių ir net savo gyvulių elgesį.

Liaudies medicinos dėsniams teigia, kad reikia imti iš gamtos ir griežtai liepia imti tik būtinus kiekius ir būtinai

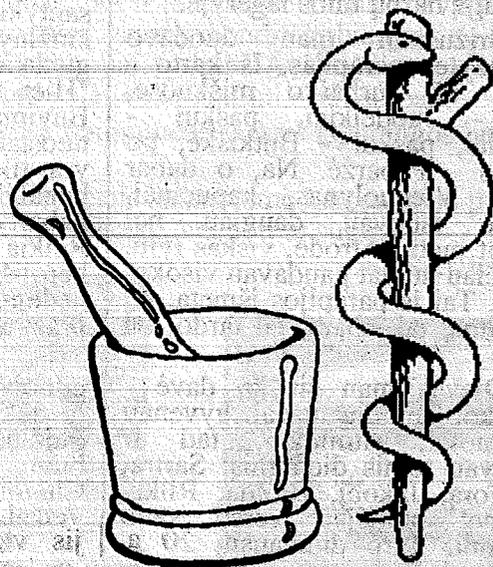
atvejais, pvz., žuvį medicininiams tikslams galima gaudyti šventuose vandenyse (ež. Šventas, upė Šventoji) tik nuo saulės patekėjimo iki laidos, o tinklų palikti nakčiai negalima. Nelabai apsiriksime galvodami, kad tokie draudimai buvo taikomi ir žuvų migracijos keliuose. Žvėries medžioklei, medžio kirtimui, vandens sėmimui reikėdavo gauti dievybės, globojančios tą gamtos objektą, leidimą, paaiškinti to veiksmo būtinumą, įsipareigoti neimti daugiau nei reikalinga. Maža to, - miškakirtys, medžiotojas ar žvejys, ruošiantis žaliavą gydymui, turėjo gauti ir to konkretaus individo leidimą. Individas turėjo sutikti pasiaukoti geranoriškai. Pvz., meškai reikėjo sakyti, kad ji jau sena, jai sunku vaikščioti, maudžia visus kaulus ir t.t., nurodyti, kokią naudą ji atneš ir pažadėti, kad visos jos dalys bus garbingai panaudotos, o ko sunaudoti negalima (kaulų) - bus garbingai palaidoti. Nužudyti žvėrį, skinti ar kirsti augalą galima tik po to, kai kokiu nors garsu ar judesiu jis duos sutikimą.

Be griežtų formulių liaudies medicina turi galybę apsakymų, posakių, mįslių, patarlių ir kitokių folkloro formų, paaiškinančių vieno ar kito augalo pasirodymą, gydymo formas. Šita medžiaga pasmerkta dideliems iškraipymams, nes ji daug arčiau pramoginės-buitinės ar didaktinės medžiagos, bet nuostabiai įsikomponuoja į bendrą žodinių liaudies medicinos palikimą ir patvirtina jo priklausomybę baltiškajai kultūrai. Kaip ir visa liaudies medicina, taip ir žodinė jos dalis pirmiausiai atsispindi Ignalinos rajone sukauptoje medžiagoje.

Materialioji, psichoterapinė, higieninė liaudies medicinos dalis yra dideli rezervai ateičiai tiek sveikos buities atstatymo sferoje, tiek tai, kad gydomųjų medžiagų asortimento praplėtimas sumažina vienos kažkurios medžiagos naudojimą, t.y. atskiros rūšies naikinimą. Žodinė liaudies medicinos dalis akivaizdžiai parodo tautos dvasinį gyvenimą ir protėvių žinias ir net šiandien gali pamokyti mus protingai bendrauti su gamta. Pasakos ir kita panaši medžiaga įdomi ir šiandien, kadangi supažindina su senolių pasauliu. Šiandienos astronomai tvirtina, kad senolių pažinimas buvo gana išsamus.

Nedidelė Ignalinos rajono teritorija. Bet liaudies medicinos palikimas šioje žemėje moko mus protingai vartoti gamtos išteklius, padeda teisingai suvokti protėvių kultūrą ir padeda formuoti teisingą ekologinį mąstymą.

Pagal XIX Pabaltijo botanikų ekspedicijos-konferencijos medžiagą paruošė
D. SAVICKAITĖ

BROLIO PRANCIŠKAUS PASTOGĖJE PASAULIS- MIŠIOS DIEVUI

Kai aš, atvažiavęs į Paberžę, pradėjau tvarkytis kapinėse, vos negavau penkiolikos parų. Trejus metus negalėjau nieko daryti, - toliau apie save mums pasakoja Tėvas Stanislovas. Kapinės buvo tinklu aptvertos, kaip nyku! Ir staiga - po trejų metų - kažkas atsitiko. Ateina kolūkio, apylinkės pirmininkai ir sako: "Na, klebone, jūs čia šventoriuje taip gražiai viską padarėte, tai padarykite mums ir kapines."

Ir ką gi? Kopyltstulpiai iškilo. Vėl pasisekė. Radau labai gerą meistrą - ir dorą, ir auksarankį. Jo brolis architektas, paima Ciurlionio "Žemaičių kapines" ir pro padidinamąjį stiklą visas figūras nupiešia, o meistras išpjausto.

Prisiminkim, kad tėveliui visgi Sibiro išvengti nepavyko. Jį suėmė Kaune Petrašiūnų vienuolyne.

Iš vienuolyno tiesiog su uniforma išveda į rūsį, - prisimena kunigas Stanislovas. Apskritai man buvo džentelmeniškai pasakyta: "Reikia tave izoliuoti." "Prišla koza do voza". Žiūriu, kad kaltinimai tokie juokingi - vadinasi, be vilties. Tai jiems drąsiai ir sakau: "Zinot, aš čia nesiginčysiu, trumpai jums sakau - gaila, kad dar daugiau prieš jus nekalbėjau". Užuoat pradėję šaukti, susėdę majorai sako: "Ot vy principijalnyj čelovek". Vadinasi, pagyrė mane. Pagyrė ir "apdovanojo" dešimčia metų pataisomųjų darbų Intos lageryje.

Grįžusiam man duodavo labai mažytes parapijas. Iš karto - Vertimai už Jurbarko miškuose, paskui - Juodeikiai, paskui - Milašaičiai, paskui - Butkiškė, po Butkiškės - Paberžė. Na, o dabar Dotnuva, Vienuolynas, kapucinai. Paberžėje išbuva daugiau nei dvidešimt metų. Atrodė, viskas tylu, ramu, tačiau nuolat gaudavau visokių baisumų. Tai iš parapijos išmeta, tai teises atima, tai išbara, tai tardo, tai krato.

Dievas man šit ką davė - daug laiko. Žmonių mažai, gyvenau disciplinuotai, ritmingai, tad ir skaitydavau tomis dienomis: Sartrą, Kierkjegorą, Jakobį, Biomą, Rilkę. Rilkę net pradėjau versti savo malonumui. Tarp didžiausių 20 a

poetų turėtų būti ir Raineris Marija Rilke. Mūsų A.Maceinos raštuos vien: Rilke, Rilke, Rilke. Heidegeris, knygomis apie buvimą pastates milžinišką filosofijos rūmą, sako: aš tesu Rilkes komutatorius. Tai štai: poetas, o diriguoja tokiems, kurie patys turėtų diriguoti. Rilkes poezija - įsijautimas į buvimą.

Kodėl man taip rūpėjo Rilke? - svarsto tėvelis. Rilkes eilėraščiai "Das Stundenbuch" ir "Duineser Eligien" - egzistencialistų credo. Tai labiausiai koncentruoti eilėraščiai, modernaus žmogaus brevijorius. Idomu tai, kad Rilkes poezija religinė, bet ne konfesinė. Rilke išeina iš konfesijos ribų, kadangi liečia giliausius būties klodus. Tai nebėra santykis vien su amžinybe, Dievu. Rilke gieda apie buvimą dabar: "Hier sei ist herlich". Buvimas čia - tai kažkas nuostabaus, bet deja, jis yra tik vieną kartą. Jis begalybę perkelia į dabartybę, į baigtybę. Reikia tą baigtybę herojiškai priimti ir nedejuoti, kad viskas praeina, reikia gyventi...

Štai Maceina cituoja Rilkę. Prisimenu ir aš pamokslą, kuriuo didžiuojuosi. Jame irgi buvo gausu citatų. Citatos... Kartais vartom veikalą ir pastebim, kad jis visus suklijuotas iš

citatų. Viskas iš citatų, visa knyga. Mes, dvasiškiai, amžinai cituojam Bibliją, tai mūsų tikėjimo dogma. Yra amžinosios tiesos, o žmonės laikini, tad geriau semtis išminties iš amžinųjų šaltinių. Kaip baisu, kad iš manęs gali kilti labai bloga citata: nenušviėsiu aš dienų ir veiksmus įkvėpsiu blogus. Aš esu absoliučiai už tai atsakingas - responsibility.

Taigi - citatos! Visada reikia būti atsakingam, kad iš manęs neišeitų blogos citatos, netikė pavyzdžiai. Čia tinka ir Kristaus žodžiai: "Vargas papiktinusiems mažutėlius, geriau jiems būtų, kad asilo sukamų girnų akmuo būtų užkritęs ir paskandinęs juos".

Trumpam sustabdykim tėvelio Stanislovo minčių tėkmę ir paskaitykim Jo pamokslą "Apie tuščius žodžius", pasakytą Milašaičiuose 1961 metais.

"...Jeigu jūs nesėdite prie filosofijos veikalų, jeigu jūsų galvos neužgriozdytos daugelio filosofų vardais, tai ar nevalgstate nuo tų nesuskaičiuojamų žodžių, kuriuos girdėjai tik per vieną dieną. Kiek priekaištų, paskalų, anekdotų, pastabų, kiek tuščių žodžių! Ir kuo daugiau girdime, tuo nykiau darosi širdyje. Gal todėl Kierkjegoras yra pasakęs: "Pats didžiausias bukaprotiškumas yra ne tylėjimas, bet kalbėjimas".

Sunku kartais pakelti svetimų žodžių masę, bet dar sunkiau - savo žodžių tustumą. Ak, tas mano tuščiazodžiavimas! Nežinau, duočiau, kad pagaučiau atgal savo kvailą žodį, taip labai užgavusi žmogaus širdį."

Žinau, dar daug įdomaus galėtų papasakoti mielas kunigas ir vienuolis apie žibintus, kurių surinkta, restauruota visa zakristija, apie liturginių rūbų, indų kolekciją. Galėtų pasakoti apie svirnelio, kurį ankstesnis klebonas buvo pasistatęs javams pilti, istoriją; dar apie "samovarus", kuriuos sunkvežimiais jam veždavo; taip pat apie varinius puodus, dabar prabylančius į žmogų iš Paberžės klebonijos virtuvės sienų. Rodos, kad girdi, kaip kiekvienas jų šneka, pūskuoja, gyvena savo gyvenimą. Palikim tai ir paklauskim, ką tėvelis porina apie Vinčą Svirskį - žymiausią praėto amžiaus dievdirbį.

Paberžė - Svirskio kryžių kraštas. Ir mano kapinėse dar buvo vienas pasviręs... Kita parsivežiau iš dilgėlių už šventos kapinių tvoros. Dar vieną kryžių pasiūlė žmogus iš

Brolio Pranciškaus pastogėje

atkelta iš p.14

lauko pasiimti. Laukas didžiulis, aplinkui jokio gyventojų, o kryžius palinkęs palinkęs. Dar vieną Svirskio detalę ištraukiau iš po šieno. Labai graži detalė. Visus Svirskio kryžius sustaciau bažnyčioje, saugau ne kaip eksponatus, bet kaip kulto objektus. Jie gerai įsikomponuoja. Ryt, poryt, kai bus statomos modernios bažnyčios, ar prisimins kas, kiek mes turim sopulingųjų, krucifiksų? Į tokią naująją bažnyčią aš atiduočiau nuostabią krucifiksą be rankų. O kad būtų pratingas žmogus ir centre jį pakabintų...

Visa tai, ką, mielieji, perskaitėte, jau praėjus. Dabar tėvelis ulioja po erdvų Dotnuvos vienuolyną, jo laukus. Apeina, viską sužiūri.

Esu ūkvedys - turiu rūpintis. O kaip sunku buvo palikti Paberžę - visą naktį verkiau, - tyliai prisipažįsta senolis. Visą tėvelis apeina, apulioja, nes jam patikėtas šis žemės lopinėlis, jam pavesta čia kurti Dievo karalystę ir tėvelis žino, kad jis yra už tai responsibility.

Rašau, ir atrodo - niekad nepabaigčiau. Negaliu nutylėti, mums, girių viešpatystės krašto žmonėms, taip artimos tėvelio pasaulėjautos apie nuostabią liepsną, Gabiją...

...Randu lentą iš senos sodybos - tai man džiaugsmas. Žiūrėk, ta lenta dar pasitarnaus, jinai man lyg gyva, lyg skundžiasi: Na, kodėl aš turiu supūti? Tasai lentgaliukas gali man šilumos duoti. Juk koks idiotizmas iš Donbaso vežti anglį į kaimus. O kaip žeminasi žmonės, vogdami tą nelaimingąjį skystą kurą? Pažiūrėkite, kaip centrinių šildymą sunku išrengti, kokios apipelijusios mūsų trobose

kertės? O krosnis, malkomis kūrenama, vėdina, keičia orą. Medis skirtas tam, kad mane sušildytų. Antra vertus, kokia graži ta liepsna, kaip vaikučiai sedėtų prie tos liepsnos! Aš manau, ateis laikas ir mūsų miškai vėl bus ne pūvenų savartynas, bet svarūs. Gulės rietuvės malkų (jau Dotnuvos vienuolyne taip ir yra) ir bent kaimo žmonės šildysis prie židinio ugnelės. Štai dabar pas mane daug krosnių. Atvažiuos svečiai, pašildysiu, neatvažiuos - nešildysiu. O centrinis visus kambarius dieną naktį šildo. Kam? Peles šildo!

Ir taip diena po dienos. Jis paprastais žodžiais skelbia Evangelijos tiesas, kad nesunykty žmoguje dieviškasis jo pirmvaizdis.

Tiesiog reikia dirbti, - girdėti tėvelio pamokymas. Dirbti, kaip Dievo liepta. Mes esame sutverti, kad siektume laimės. O laimingi esame, kai džiaugiamės. Kaimi džiaugiamės, tai ir ką nors sukuriame. Taip ateina džiaugsmas iš kūrybos. Štai tvoros nėra, ateis laikas - ta tvora bus. Vadinas, turi tikslą. Dėl to kiekviena tavo diena prasminga ir linksma. Tarkim,

moteris, kuri pamiršta higiena, apleidžia kambarius, virtuvę - juk ji diena iš dienos grims į savo depresijas, nervinius antplūdžius. Ir kas iš to tada, kad turi daug minčių, bet negali jų sutvarkyti. Reikalinga orientacija. O orientacija įgyjama dirbant smulkius fizinius darbus - ežią kasant, sodinant bulves, plaunant indus, ruošiant vakarienę. Taigi ir mes turime rasti mažų, nuolat pasikartojančių džiaugsmų pusiausvyrai palaikyti.

Krikščioniui orientuotis duota Evangelija. Jei skelbiesi krikščioniu - turi išpildyti Evangeliją. Jėzus atėjo pas ligonius - mes visi ligoniai. Didžiausias tas, kuris sakosi nesąs juo. Tokiam teks gyvenime kentėti, klysti... kol susivoks. Ypatinai susivokti padeda septintoji diena, kada Dievas net naudojamas prievartą, reikalauja išnirti iš pilkumos ir švęsti. Vienam išnirti lengviau, kitam sunkiau. Vienas giliai tiki, bet nereliginas. Mat yra tikėjimas, yra religija. Yra Dievas, yra žmogus. Kas ir kiek tiki, mes negalime žinoti. Kiekvienas ar tai protu, ar intucija artinasi prie tikėjimo. Pasiima jam tinkantį raištį (religiją) ir užsideda pančius su Absoliutu... Čia paslaptingas momentas. Ne mes išsirenkame - iš tikrųjų mus pasirenka. Mūsų rūpestis - atsakyti, atsilipti.

O Dievo pėdsakus reikia matyti Jo kūrinuose. Tai mus su Juo suartina. Būdamas gamtoje, žmogus skaitėja, taureja. Štai rudenį - kiek spaių pažeria tas nematomas Dailininkas.

Visas mūsų gyvenimas, visas pasaulis - tai Mišios Dievui.

Broliis Pranciškus OFS

MANO PATIRTIS (tesinys)

Paskutiniojo sveikatingumo klubo Sankt-Peterburge pavadinimas buvo "Rovestnik" (bendraamžis). Jį lankiusieji žmonės tiesiog atjaunėdavo, atsikratydavo savo ligų, nors keletas lankiusių užsiėmimus jas skaičiuodavo jau ne vienetais. Daugeliu atveju ligos jau buvo chroniškos ir tradicinė medicina jas laikė nepagydomomis. Štai, kad ir toks atvejis: vienam iš lankytojų buvo atlikta kaukolės trepanacija (atidaryta kaukolė), jis buvo persirgęs ir miokardo infarktu. Po dviejų darbo metų klube jo sveikata visiškai pasitaisė, jis vedė, įkūrė kooperatyvą. Pats jis mano, kad pasveikti padėjo nauja pasaulėžiūra ir atsisakymas nuo mėsos.

Prieš pateikdamas rekomendacijas žmonėms, aš pats labai ilgai bandydavau ir stebėdavau save. Pavyzdžiui, dirbau kroviku, kraudavau ketaus plokštes, įvairių krovinių maišus ir kt. Aš dirbau su didesniu pakilumu nei kiti ir mėsos nenaudojau. Tuo pat metu mokiausi vakariniame biologijos fakultete, išlaikiau šeimą ir įtemptai dirbau sveikatingumo grupėse. Sankt-Peterburge yra radiacinės higienos institutas. Jis įdomus tuo, kad pradėjo tyrinėti vegetarų gyvenimo ypatumus. Jie tyrinėjo ir tokių įžymių sportininkų kaip sunkiasvoris boksininkas, pasaulio čempionas Muchamedas Ali (Kasim Klei), Jurijus Vlasovas - sunkiosios atletikos pasaulio čempionas, gyvenimus, nes jie nuo sunkių ligų išsigydė, pradėję vegetariškai maitintis. Istorija pasakoja ir tai, kad net tokie eruditai kaip L.N. Tolstojus, Leonardas da Vinci laisvai sulenkėdavo pasaga.

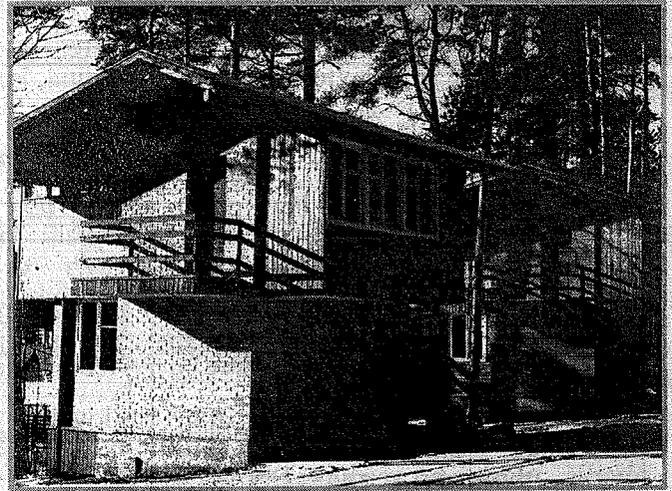
Evangelijoje pagal Joną skaitome tokus žodžius: "nežudykite ir niekada nevalgykite savo nekaltu aukų mėsos jeigu nenorite tapti šėtono vergais, nes tai kancios, vedancios į mirtį, kelias." Kitoje vietoje jis perspėja: "Is tiesu sakau jums: gyvenkite tik gyvybės ugnimi ir nežudykite savo maisto mirties ugnimi, kuri žudo ne tik maistą, bet ir jūsų kūnus ir sielas".

Noriu pabrėžti, kad savo darbe nenaudoju prievartos, tik pateikiu rekomendacijas. Kiekvienas turi teisę rinktis.

Svarbiausia gyventi taip, kad būtum sveikas ir laimingas. To niekad nepavyks pasiekti, jeigu nešiosi savyje pyktį. Jeigu norėsite ką nors savyje pakeisti, tai teks daug ką pakeisti. Tai darbas, kuris atliekamas save tobulinant. Todėl aš ir pasirinkau jogą pagrindiniu keliu į sveikatos šalį. Kai visi užimti reikalingu darbu - nėra vietos ligoms ir nesupratimams.

V.MELANIČEV

TURIZMO IR REKREACIJOS CENTRAS

PASLAUGŲ KAINOS VIENAI PARAI

 Dvivičias dviejų kambarių numeris su vonia, WC - 80 Lt

 Dvivičias kambarys su vonia, WC - 50 Lt

 Nakvynė dviviečiame kambaryje vasariniame namelyje - 5-10 Lt

 Nakvynė 2-3-viečiame kambaryje vasariniame namelyje - 8-12 Lt

 Nakvynė apšildomame korpuse dviviečiame kambaryje - 12 Lt

 Nakvynė apšildomame korpuse triviečiame kambaryje - 10 Lt

 Nakvynė apšildomame korpuse keturviečiame kambaryje - 9 Lt

 Valties nuoma parai - 15 Lt, valandai - 2 Lt

 Stalo tenisas 1 valandai - 1 Lt

 Slidės su batais parai - 2 Lt, 1 val. - 0,6 Lt

 Garinė pirtis 1 val. - 25 Lt, vakarui - 50 Lt

 Ekskursijų vadovas 1 val. - 12 Lt

 Instruktorius žygiui 1 val. - 5 Lt, parai su nakvyne - 40 Lt

 Nuomojamas turistinis inventoriūs

 Nuomojamos patalpos konferencijoms, seminarams, vestuvėms ir kitiems renginiams

Tel. 8-229 52891, 47430, Palūšė

APLANKYKIME AUKŠTAITIJOS NACIONALINĮ PARKĄ

Redakcijos adresas: Palūšė 4759, Ignalinos rajonas, Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.

Redaktorė D.SAVICKAITĖ

Dailininkė I.Simonienė

Nuotraukų dauguma A.Panavo

Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.
SL 516a.

LADAKALNIS

Maketavo A.Surgailis
Spausdino UAB "Utenos spaustuvė"
1996 m. Užsak. Nr. 2970 Tiražas 1000 egz.
Kaina sutartinė